VIIKONVAIHDE

PERJANTAIVIERAS

300 vuotta Kostianvirrasta

Lokakuun alussa 1713 venäläiset sotavoimat olivat valloittaneet eteläistä Suomea Hämeenlinnaan asti. Venäläisiä joukkoja johti kokenut sotilas, kenraali F.M Apraksin. Ruotsin kuningas Kaarle XII oli vetäytynyt Pultavan tappion jälkeen Turkkiin ja tutustui siellä uuteen ruokalajiin, nimittäin lihapulliin, josta sitten tulikin Ruotsin kansallisruoka.

Ruotsalais-suomalaisia joukkoja kotimaassa johti Armfelt, joka päätti pysäyttää venäläiset Pälkäneen Kostianvirtaan. Tämä joki puolestaan oli ollut olemassa vasta runsaat sata vuotta, vesien purkauduttua yllättäen läpi Pälkäneen harjujonon Ristiänmäen notkelman alla.

Armfeltin joukkojen miesvahvuus oli 7 200. Puolet näistä vartioi vesistökapeikkoja toisaalla Hämeessä. Paremmin varustettuja venäläisiä komensi Apraksin. Venäläisillä oli muun muassa kunnon tykistö, ruotsalais-suomalaisilla aseet olivat mitä jämiä oli sattunut löytymään. Parhaat tuliaseet oli menetetty kuninkaan seikkailusodan takia Venäjän aroille. Silti Armfeltin joukot pitivät sitkeästi puoliaan virran länsirannalla.

Lokakuun 6. päivän vastaisena yönä venäläiset toteuttivat muutamia päiviä valmistellun sotajuonen. He olivat nimittäin purkaneet yhtä lukuun ottamatta kaikki Äimälän kylän rakennukset. Mikä muuten oli se yksi purkamatta jäänyt rakennus? Se oli riihi, joka oli niin tuoreesta puusta veistetty, ettei se olisi kuitenkaan kantanut miehiä.

Muista, kylän rakennusten kuivemmista hirsistä saatiin tehtyä lauttoja, joiden sanotaan kantaneen kaikkiaan 7 000 venäläistä. Oli tyypillinen syksyn sakea sumuinen yö, ja venäläiset pääsivät helposti vastarannalle Mälkiään.

Armfelt sai tiedon päämajaansa Kuulialaan ja karautti 300 ratsumiehen voimin yli jyrkän harjun torjumaan maihinnousua. Jalkaväki komennettiin rientomarssia perässä, edes reppuja ei saanut ottaa mukaan. Matkaa oli asemista riippuen kahdesta kolmeen kilometriä.

Kun ratsumiehet ehtivät Mälkiään, jo 2 000 venäläisiä oli ehtinyt rantautua. Vanhat pälkäneläiset ovat kertoneet, että jalkaväki taisteli uljaasti. Ratsuväen komennossa oli kuitenkin jotain vikaa, eivätkä ratsumiehet saaneet koottua voimaa sivustahyökkäykseen. Verisessä kurassa iskettiin, kunnes toinen kuoli. Voimasuhteet lopulta sanelivat tuloksen. Venäläisiä oli operaatiossa 7 000 sotilasta ja loput yrittivät yli Kostiasta.

Samaan aikaan Kostialla Ruotsin valtakunnan miehet olivat pitäneet asemansa. Koukkaus Mälkiän suunnasta etelästä uhkasi saarrostaa heidät. Oli vetäydyttävä kiireellä. Yksi suomalainen osasto joutui erilleen, ja se puolustautui viimeiseen mieheen. Armfelt yritti vielä Kirvun aukealla vastaiskua, mutta siihen sortui joukkojen rippeistä 30 miestä. Henkiin jääneet joukot vetäytyivät huonoja teitä Pohjanmaalle.

Löytyy tästä tarinasta hämäläinen isäntäkin. Muuan Tuomas oli niin kylmähermoinen, että taistelun tauottua meni peltojaan kyntämään. Siitä eivät venäläiset pitäneet. Se tulkittiin mielenosoitukseksi. Niinpä Tuomas sai marssia vankina kuormastojen mukana Ilmajoelle, jossa hän pääsi karkuun ja sai taas kävellä takaisin kotikulmilleen.

Tämä oli isonvihan aikaa. Kerrottuina juttuina Kostianvirta oli muistissa vielä 1930-luvulla.

JUHA KUISMA on kylien liiketoiminta-asiamies.

KASVIMAAN KERTOMUKSIA

Sokerimaissi on satokauden herkku

Maailman yleisimpiin viljelykasveihin lukeutuva maissi on lämpimien alueiden kasvi. Sen alkukoti on Meksikossa, jossa intiaanit viljelivät sitä jo 7 000 vuotta sitten.

Tärkeän ravintokasvin vahingoittamisesta seurasi ankarat rangaistukset. Maisseja tahallaan vahingoittanut saatettiin tuomita jopa kuolemaan. Rangaistuksen sai myös silloin, jos korjasi tähkän ennen kuin jyvät olivat täysin kehittyneet.

Maissin viidestä päätyypistä sokerimaissi on nopeakasvuisin. Se ennättää tehdä lämpiminä kesinä kypsän tähkän ainakin vielä Joensuun korkeudella. Sadekesinäkin se on komea koristus kasvimaalla.

Sokerimaissi korjataan juuri ennen kypsentämistä. Sanonnan mukaan keitinveden tulisi jo kiehua, kun tähkiä mennään korjaamaan.

Tänä vuonna vietimme maissijuhlaa syyskuun lopun sunnuntaina. Edellisistä juhlista oli kulunut kaksi vuotta, sillä sadekesä 2012 ei ollut maissille suotuisa.

Vesi kiehumaan ja sinne kolmetoista pulskaa tähkää takapihan kohopenkistä. Varttitunnin keittämisen jälkeen sivelimme tähkät voilla ja söimme suurella nautinnolla. Kolmevuotias nauliutui makean tähkän saatuaan seisaalleen ja pisteli niillä sijoilla poskeensa puolitoista tähkää.

Illalla poika muisti vielä maissit ja sai kohtauksen: ”Mä haluun maissia, niin!”

Ei ole sokerimaissin voittanutta.

TOPI LINJAMA

ESKO KESKI-VÄHÄLÄ

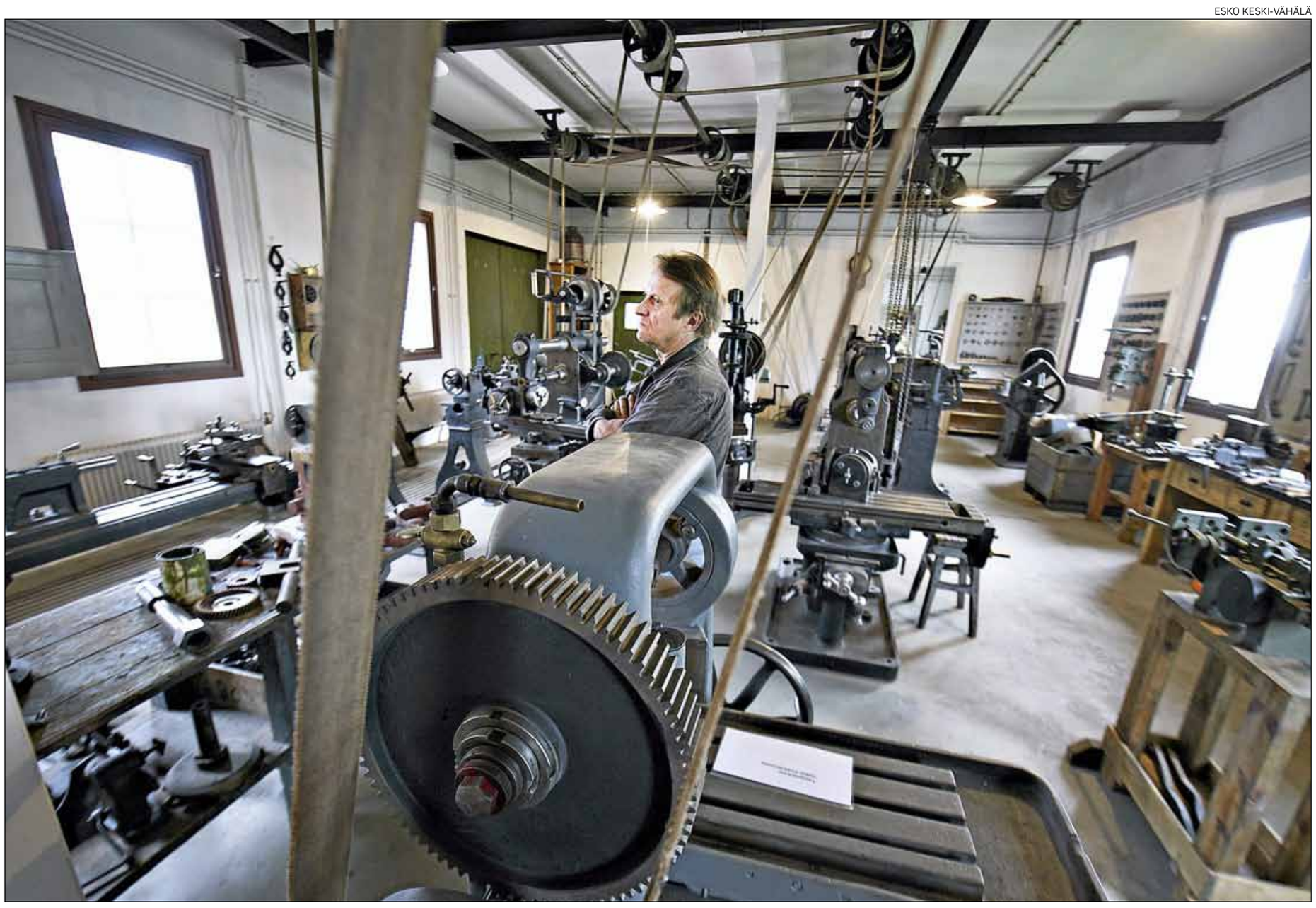

Konepajamuseo on Tauno Hirvelle eräänlainen pakopaikka nykymaailmasta. Menneisyys kiehtoo, vaikka entisajan työoloja ei kannatakaan kadehtia. ”Meteli oli melkoinen.”

Entisajan konepaja herää eloon

Konepajamuseo Keervärkki on ruuvinpäitä ja koneiden säksätystä myöten kuin suoraan 1920-luvulta. Ainutlaatuinen museo on syntynyt Tauno Hirven yli 30 vuotta kestäneen keräilyharrastuksen tuloksena.

NIVALA

Sorvit, höylät ja jyrsimet heräävät henkiin, kun konepajamuseo Keervärkin isäntä **Tauno Hirvi** kääntää katkaisijasta.

Vaikka kyse on kovasta teollisuudesta, koneiden ääni kuulostaa sympaattiselta.

”Voimanlähteenä on yhdentoista kilowatin liukurengasmoottori, joka on niin sanottu ryhmäkäyttöinen, eli yksi voimanlähde käyttää ryhmässä useampaa konetta”, Hirvi selittää toimintaperiaatetta.

Nivalan Karvoskylän Keervärkissä pääsee todelliselle aikamatkalle, sillä museo on tehty mahdollisimman aidoksi ja toimivaksi 1920-luvun sekatuotanto- ja korjauskonepajaksi. Toista vastaavaa ei Suomesta löydy.

”Museo on tehty niin pieteetillä kuin suinkin. Ruuvien kannatkin ovat vanhanaikaisia, ei mitään muovilukitteisia ristipäitä.”

Aidosta tunnelmasta puuttuu oikeastaan vain lika.

”Eihän konepajassa ikinä näin siistiä ollut.”

Yhden miehen unelma

Konepajamuseo on yhden miehen unelma, jota on rakennettu pitkään ja hartaasti. Keräilyvietti heräsi todella, kun Hirvi muutti perheineen Ruotsista takaisin kotikylälle vuonna 1977 ja perusti oman yrityksen Koneistamo T. Hirven.

Tärkeänä esikuvana on ollut Tukholman Skansenilla sijaitseva museokonepaja, jossa eläkkeellä olevat metallimiehet näyttävät, miten entisajan koneilla työskenneltiin.

”Siitä sain idean, etten tee pelkkää konevarastoa. Elävä, toimiva museo on ollut tavoitteeni.”

Henkeen sopiva museorakennus nousi pihapiiriin vuonna 1996.

”Esimerkiksi ikkunat ovat Herttoniemen sairaalasta, lamput Åströmin nahkatehtaalta Oulusta ja lämpöpatterit Karjalan kannakselta, tosin suomalaisvalmisteiset.”

Pohjoismaiden vanhin

Kauimmaiset aarteet ovat Berliinistä, mutta pääasiassa ruotsalaisvalmisteiset koneet ovat Suomen teollisuuden käytöstä poistettuja. Esineistöä Hirvi on metsästänyt rompetorien ja huutokauppojen lisäksi alan harrastajilta ja yrityksistä. Joukossa on pari omasta pajasta peräisin olevaa vanhusta.

”Koneiden keski-ikä on lähes sata vuotta. Vuodelta 1940 oleva revolverisorvi on nuorin.”

Kymmenien koneiden ja tuhansien esineiden joukosta löytyy monia helmiä.

”Todellinen aarre on vielä koneistamon puolella entisöinnin alla. Väittäisin, että se on Pohjoismaiden vanhin vierintäjyrsinkone, Pfauter-merkkinen vuodelta 1912. Sitä on käytetty hammaspyörien valmistuksessa.”

Historia on aina kiinnostanut museon perustajaa. Konepajamuseo esittelee esineistöä ja perinnettä niin työntekijän kuin teettäjänkin näkökulmasta.

Pitkään etsitty kaunotar tuli vastaan sattumalta.

”Kun jotain tekee mieli ja miettii, mistä sen saisi, niin kyllä se jostain löytyy. Pitää vain malttaa odottaa, vaikka siihen voi mennä kymmenen tai kaksikymmentäkin vuotta.”

Koneet tehtiin kestämään

Keräilijän onni on, että entisajan koneet eivät olleet kertakäyttötavaraa.

”Koneet olivat suhteessa kalliimpia ja ne tehtiin kestämään. Kun nykyään ostat jonkun laitteen, hävittämisohjeet ovat heti ensimmäisenä ohjekirjassa”, Hirvi naurahtaa.

1920-luvun konepajassa työ ei tapahtunut nappia painamalla. Tarvittiin paljon viilareita ja muita käsityön taitavia ammattimiehiä.

MUSEO

Nimi tulee kansankielestä

Konepajamuseon nimi Keervärkki tarkoittaa kansankielessä laitetta, jolla kellosepät tekivät hammasrattaita.

Hammasrattaiden valmistus on ollut myös Tauno Hirven oman yrityksen erikoisalaa.

Museo on toistaiseksi avoinna tilauksesta.

Virallisesti museo avataan ensi vuoden puolella.

”Ennen vanhaan jopa koneiden ulkonäköön satsattiin. Kyltit valettiin messingistä ja koristukseksi tehtiin ornamentteja.”

Suurin ero nykypäivään verrattuna on nopeudessa. Museon vanhin, suunnilleen 1870-luvulta peräisin oleva sorvi havainnollistaa asiaa.

”Kun tällä on sorvattu, leikkuunopeus on ollut 5–6 metriä minuutissa. Nyt se on lähes satakertaistunut.”

Myös käsityötä tarvittiin enemmän.

”Jokainen kone oli tietyllä tavalla ainoa lajissaan, joten niillä ei saatu niin tarkkaa jälkeä. Sen vuoksi entisaikaan tarvittiin viilaria, joka passautti osat keskenään.”

Pakopaikka nykypäivästä

”Vielä siirtohaarukat ja sähköviimeistelyt, niin konesalin puoli alkaa olla valmis”, Hirvi arvioi.

Työt eivät silti lopu, sillä valimon ja takomon tekeminen on kesken. Pressun alla odottaa entisöintiä vielä parikymmentä konetta.

Keervärkin isäntä ei ole laskenut museoon käytettyjä työtunteja tai rahaa. Sitäkin paremmin hän on selvillä siitä, mitä harrastus on antanut.

”Se on antanut tietämystä ja ymmärrystä elämästä ja tuonut uusia ystäviä. Samalla on päässyt näkemään maailmaa, että sikäli olen voiton puolella.”

Konepajassa unohtuu helposti kello ja ympäröivä maailma.

”Tämä on pakopaikka nykypäivän todellisuudesta. Tosin ei minulla ole harhakäsitystä, että elämä olisi ennen vanhaan ollut helppoa ja mukavaa, mutta jollain tavalla se tuntuu kuitenkin kiehtovalta ajalta.”

HENNA VAINIO

Itseoppinut köyhän mökin poika

Konepajamuseo Keervärkin isäntä vaikuttaa tutkijaluonteelta. Asiantuntemus on kuitenkin pitänyt hankkia itseopiskeluna.

”Tykkään selvittää, miten asiat toimivat”, **Tauno Hirvi** myöntää.

”Köyhän mökin poikana ei ollut mahdollista käydä kouluja, mutta asiat ovat aina kiinnostaneet syvällisemmin ja olen ollut valtavan kova lukemaan.”

Kylähullun mainetta Hirvi ei halua harrastuksensa vuoksi.

”Moni varsinkin täällä maaseudulla mieltää minut joksikin romun kerääjäksi, mutta minulla on laajempi näkökulma asiaan, eli teollisuusperinteen ja myös -työn tallennus.”

Kirjastoon on kertynyt aarreaitta, josta löytyy pitkälti yli toistatuhatta teosta ja mappia. Historiaa Hirvi on tallentanut yhtä lailla työntekijän ja työn teettäjän näkökulmasta.

”Arvokkain on ehkä Keksintöjen kirja vuodelta 1874. Toinen on tämä Suomen teollisuushallituksen tiedonantojen sarja, joka julkaistiin vihkoina joka kuukausi ja sidottiin kirjoiksi.”

Tauno Hirvi hakee elämyksiä harrastuksista. Autotallissa odottaa viimeistä silausta vaille oleva Ford Mustang vuosimallia 64.

Järvimalmista rautaa

Keräilyharrastus on jalostunut matkan varrella, sillä kaikkea ei ole mahdollista kerätä. Tilanahtauden vuoksi Hirvi on luopunut mallipuusepänverstaastaan.

”Tallessa se on silti edelleenkin. Antaisin hyvin edullisesti jollekin, joka haluaisi perustaa puusepänverstasmuseon.”

Hiljattain eläkkeelle jääneelläkin Hirven aika ei käy pitkäksi. Pronssivalannan lisäksi miestä kiehtoo esimerkiksi järvimalmi.

”Meitä on muutaman miehen ryhmä, jonka tarkoitus on tehdä rautaa järvimalmista ensi kesän Seppäpäivillä Haapajärvellä.”

Oma poika innosti jenkkiautojen pariin. Nyt tallissa odottaa alkuvuoden 1964 Ford Mustang, joka on varmasti mallinsa ensimmäisiä maahantuotuja.

”Haen elämyksiä harrastuksista. Olisi valtavasti asioita, jotka innostaisivat, mutta valitettavasti on vain yksi elämä.”

HENNA VAINIO